

AHMED'İN MEVLİD İSİMLİ ESERİ

NECLÂ PEKOLCAY

XV. asırda yazılmış mevlit metinleri içinde müellifinin isminin Ahmed olarak kaydedildiği mevlit metni güzel üslûbu ve arapça, farsça kelimelerin yanında XV. asır Anadolu türkçesinin hususiyetlerini tebarüz ettirecek türkçe kelimelere de yer ayırması ile dikkati çekmektedir.

Yazılış tarihi katî olarak tesbit edilemeyen eserin nüshaları, eskilik sırasına göre, şunlardır :

1. Selim Ağa-Kütüphane-i Cedid 1642. Ebadı : 10×14,6 cm. 137 sahife, sahafedeki satır adedi : 15. Siyah kâğıt kaplı mukavva bir cilt içindedir. Cildin sırtı 1,5 cm eninde vişne çürüğü meşindir. Yazı, orta kalınlıkta saykallı kâğıt üzerine, siyah mürekkep ile yazılmış harekeli nesihtir. Cildin iç kısmına yapıştırılmış olan pembe kâğıtta Selim Ağa Kütüphanesinin mührü ile kitabın 26 nisan 936 tarihinde Bursalı Rıza Efendizade Fevzi Bey tarafından Hacı Selim Ağa Kütüphanesine terkolunduğu kaydı mevcuttur; kâğıdın mukabil tarafında da, kitabın Şeyh Ali Behcet'in 1260 ta tab'edilmiş nüshasının 5. sahafesinde muharrer olduğu yazılıdır. Beyitler iki sütun halindedir. 71. ve 100. sahafelerde müellifin ismi geçmektedir. Nüshanın sonu noksandır.

2. Üniversite Kütüp. T. Y. 2314. Ebadı : 14,2×19 cm. 104 varak, sahafedeki satır adedi : 13. Ebrî kâğıt ile kapalı mukavva bir cilt içindedir. Cildin sırtı 1,5 cm eninde kahve rengi meşindir. Yazı, sarımtırak ve kalın saykallı kâğıt üzerine, siyah mürekkep ile yazılmış ve çerçeve içine alınmıştır. Beyitlerin bazıları da kırmızı mürep ile harekelenmiştir. Beyitler iki sütun halinde olup 1,5 cm kadar aralıklı iki kırmızı çizgi ile birbirinden ayrılmıştır. 1b'de arapça bir parça mevcuttur; bu parçada kırmızı virgüller vardır. İçindeki bazı kelimeler de kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. 1a'da Üniversite Kütüphanesinin mührü, kitabın numarası ve *Mevlidü'n-Nebîyy aleyhi 's-selâm* kaydı mevcuttur. 104. varakta kitabın yazılış tarihi kaydedilmiştir. Bu nüshadan ebceet hesabı ile çıkan tarih 873/1468-69 dur. 50b, 72a, 91a, 92b'de müellifin ismi vardır.

3. Şehid Ali Paşa Kütüp. 1956. Ebadi: 15,2×20,4 cm. 92 varak, sahafedeki satır adedi: 11. Vişne çürüğü renkli, basit şemseli, köşebentli meşin bir cilt içindedir. Kitabın üst kapağı kopuktur. Yazı, beyaz ve kalın saykalsız kâğıt üzerine, siyah mürekkep ile yazılmış harekeli nesihdir. Sahife kenarı cetvelleri kırmızıdır. Bahis başları ile mühim beyitler de kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Beyitler iki sütun halindedir ve birbirinden 0,5 cm aralıklı çizilmiş iki kırmızı çizgi ile ayırt edilmiştir. Yalnız 1a'da beyitler alt alta yazılmıştır. 18a, 42a, 64b, 80a, 84b'de müellifin ismi vardır. 92b'de kitabın yazıldığı tarih, ebcet hesabı ile, 883 / 1478—79 olarak verilmiştir. Kitap 1057 rebiülâhırında, Hüseyin B. Hacı Hızır B. Hoca Hüseyin tarafından istinsah edilmiştir.

4. Raif Yelkenci nüshası. Ebadi: 16×21 cm. 54 varak, sahafedeki satır adedi: 15. Kahverengi meşin bir cilt içindedir. Sırtı 3 cm eninde siyah meşindir. Yazı, beyaz saykallı kâğıt üzerine, siyah mürekkep ile yazılmış harekeli nesihdir. Başlıklar ve iki sütun halindeki beyitleri ayıran noktalar için kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Kitabın içi ve dışı güve yenikleri ile doludur. 27a'da müellifin ismi vardır. Son sahifenin yarısı kopmuş olduğu için kitabın yazılış tarihini ihtiva eden beyit okunamamaktadır.

*

Ahmed'in mevlidinin nüshalarında da Süleyman Çelebi mevlidinde olduğu gibi, Peygamberin velâdeti, miracı ve vefatı mevcuttur. Yalnız bu parçaların arasında Süleyman Çelebi'nin eserinde bulunmayan bir çok büyük parçalar vardır: msl. Halime'nin Muhammed'e daye olması (Beni Sa'd kabilesinin oturduğu arazide kıtlık baş gösterir. Halk ot bulmağa gittikleri zaman, bir ses onlara Mekke'de bir çocuk doğduğunu, bu çocuğun annesi çok zayıf düştüğü için, çocuğa daye arandığını bildirir. Bunu duyan kabile kadınları yola çıkarlar. Halime rüyasında Muhammed'i görür, o bir suyun başındadır. Halime'ye kendisine daye olacağını, bu sudan içmesini ve bu havuzda yıkanmasını söyler. O da çocuğun dediğini yapar. Uyanınca rüyasından kimseye bahsetmez. Kafile Mekke'ye vâsıl olduktan sonra, bütün kabile kadınları daye olacak bir çocuk buldukları halde Halime bulamaz. Müteessir bir vaziyette ne yapacağını düşünürken Muhammed'i görür. Bir yetime dayelik etmek Mekke şehrinde ayıp olduğu için kimse bu çocuğa daye olmamıştır. Halime'nin zevci de onun bu çocuğa daye olmasına güclükle razı olur. Nihayet Muhammed'i alıp memleketlerine dönerler); Muhammed'in büyümesi (Muham-

med artık büyümüş ve yürümeğe başlamıştır. Bir gün dayesinin oğlu ile beraber koyun gütmeye gittikleri esnada bir ejderha ile karşılaşır. Ejderha Muhammed'e hürmet gösterir. O sırada orada beliren iki kişi çocuğu alıp götürürler ve göğsünü yarıp yüreğini çıkararak temizlerler. Kardeşini tanımadığı kimselerin götürdüğünü gören dayesinin oğlu çok telâşlanır; hemen annesine koşup vaziyeti anlatır. Halime oğlu ile birlikte oraya geldiği zaman Muhammed'i sağ salim görünce sevinir; Muhammed'in ceddinin ölümleri (Doğmadan evvel babası, dört yaşına girmeden annesi ölmüş olan Muhammed, sekiz yaşına girince de büyük babası Abdü'l-Muttalib'i kaybeder. Ebu Talib tarafından büyütülür; yirmi beş yaşına girince Hadice ile evlenir; sonra da ona risalet erişir); sonra mirac-ı surî ve mirac-ı manevî, Mehdî hakkında parçalar, bazı hikâyeler (Hüdhüd hihâyesi; Hüdhüd ile karga hikâyesi; bir filorisi kalan gencin hikâyesi; Peygamberin vefatına dayanamayıp ölen kadının hikâyesi; Peygamberin ravzasına gidip ondan kendisinin azat olması için yardım isteyen Arabın hikâyesi); vefat-ı Fatıme.

Peygamberin mevlit, mirac ve vefatı anlatılırken, Süleyman Çelebi'de mevcut motiflerin yanında orada bulunmayan bir çok motifler de yer almaktadır. Msl. nur-ı Muhammedî'nin vücut bulması anlatılırken, Allahın kendi zatını, esma ve kemalini aşikâr etmek için, kendine tecelli ettiğinden ve bu tecelliden hâsıl olan cevhere Allahın nazar etmesi ile nur-ı Muhammedî'nin aşikâr olduğundan ve nur-ı Muhammedî'nin âleme mebde olduğundan bahsedilmektedir. Nur-ı Muhammedî'nin Âdem'in alnında tecelli etmesi bahsinde, Âdem'in kendi alnındaki nuru görmek için Allaha yalvardığı, bunun üzerine onun parmağına intikal ettiği, Allaha, kendi alnında bu nurdan başka var ise, onu göstermesi için yalvarması üzerine, eshabın nurlarının da onun parmaklarına intikal ettiği söylenilmektedir ki bunlar ve bunlardan sonra anlatılan Peygamberin sahabelerinin meziyetleri Süleyman Çelebi'de mevcut değildir. Mevlide başlanmadan evvel nakledilen Abdü'l-Muttalib'in rüyası da *Vesiletü'n-necât*'ın esaslı sayılabilen nüshalarında bulunmamaktadır. Hülâsası şudur: Bir gece Abdü'l-Muttalib Kâbe'de uyuşa kalır. Rüyasında zahrından budakları şarka ve garba erişen bir ağacın çıktığını görür. Bunu muabbire sorar. Muabbir ona soyundan bir şahsın dünyaya geleceğini ve onun nuru ile yer yüzünün aydınlık olacağını, hükmünün şarka ve garba erişeceğini, budaklarının da onun ehl-i beyti olacağını söyler. Bundan bir müddet sonra Abdü'l-Muttalib yine rüyasında zahrından

bir silsile çıktığını, onun dörde bölünerek aktığını, âlemin gulgule ile dolduğunu, zincirin bir ucunun garba, bir ucunun şarka, bir ucunun arşa vardığını, bir ucunun da ağaç olduğunu görür. Bu defa rüyayı muabbire sorduğunda da o kendisine soyundan bir şahsın geleceğini, hükmünün şarka ve garba ereceğini söyler. Bunun üzerine Abdü'l-Muttalib Kâbe'ye gidip bir oğlunun olması için dua eder ve eğer dileği olursa, oğlunu kurban edeceğini söyler. Dilediği olur, fakat Abdü'l-Muttalib oğluna kıyamaz. Bu esnada gördüğü bir rüya üzerine, oğlunun yerine yüz deve kurban eder. Âmine'nin Muhammed'e hamile olması da Süleyman Çelebi'nin eserindekinden daha tafsilâtli anlatılmakta, bu parçada orada bulunmayan şu motifler de yer almaktadır: Abdullah, Vehheb'in kızı Âmine ile evlenir. O bir gün eve dönerken güzel bir su görür; aynı zamanda da kendisine bu sudan içmesini söyleyen bir ses işitir. Sudan içer içmez, su ortadan kaybolur. Evde Âmine onu karşılar. O gece Âmine Muhammed'e hamile olur.

Peygamberin mucizeleri bahsinde de Süleyman Çelebi mevlidinde bulunmayan motifler vardır: Halime'nin zayıf devesinin Peygamberin üzerine binmesi ile kuvvetlenmesi; Muhammed Halime'nin memleketine varduktan sonra oradaki zayıf koyunların şişmanlaması; Muhammed'in yüzü suyu hürmetine o memlekete yağmur yağması, Peygamberin Câbir'in oğullarını diriltmesi.

Miraç ve vefat kısımları da Süleyman Çelebi'dekinden daha teferruatlıdır ve fazla motifler ihtiva etmektedir: msl. Peygamberin Mescid-i Aksâ'da imam olduktan sonra Âdem, Nuh, Eyyub, Süleyman, İbrahim'i görmesi; Peygamber vefat ettikten sonra Ömer'in, eline bir kılıç alarak, Peygamberin öldüğünden bahseden kimseyi öldüreceğini söylemesi gibi.

Ahmed'in *Mevlid*'inin velâdet, miraç ve vefat kısımlarında *Vesiletü'n-necât*'ın ilâveli nüshalarında bulunan bir çok beyitler de mevcuttur. (Bu eserin Süleyman Çelebi mevlidinin ilâveli basma nüshası ile karşılaştırılması için bu dergideki *Süleyman Çelebi mevlidi metni ve menşei meselesi* adlı yazımıza bakınız.)

*

ESERİN DİL HUSUSİYETLERİ. Eserin eski ve tamamını ihtiva eden Üniversite Kütüphanesi nüshasını dil hususiyetleri bakımından gözden geçirelim.

Metnin imlâsı

1. Bu nüsha, arapça ve farsça kelimeler bakımından düzgündür denilebilir.
2. Türkçe kelimelerde baş, orta ve sonda bazan ünlü yazılmakta, bazan da ünlü yerine hareke kullanılmaktadır.
3. Ekler ekseriyetle birleşik, bazan ayrı yazılmaktadır.

Fonetik hususiyetler

1. Kelime kökündeki *i*'ler eski şeklini muhafaza etmektedir (*iy* 9a:5; *yirde* 18a:6; *yidi biñ* 23b:2).

2. İlgî hali (gen.) eki *-uñ,-üñ* (*anuñ* 8b:2; *bedrũñ* 35a:4); yük-leme hali (akk.) eki *-ı* (*nürını* 24b:6); sıfat (adj.) eki *-lu,-lũ* (*bahtlu* 70a:4; *köyũnlũ* 63a:13); fiilden fiil yapma ekleri *-ür,-gür-* (*irür-*18a:9; *irgür-* 72a:12); fiil çekim eklerinden *-mış,-miş* (*olmuşuz* 20a:9; *düşmişüz* 19b:10); isim-fiil (participium) şekillerinden *-duğ* (*basduğ* 24a:13) v.b. ünlü uyumuna tâbi olmamıştır.

3. *-k*'lar ünlü arası durumunda *-ğ* olmaktadır (*yoğ oluban* 66a:10).

Morfolojik hususiyetler

1. Fiil çekim eklerinden *:ven* (*isterem seni dilemezven cihân* 12a:9); *-ayın,-eyin* (*şem'i ışkı yakayın* 12b:5; *eyleyeyin anı ben bir gülsitân* 24a:3); *-ısar* (*anuñ hükmi kalısar cāvidān* 29a:2; *bil yakında olısarstın bî-nişān* 17a:1); *-a,-e* (*dilerem... gösteresin* 24b:12; *sev buları tã bulasın sen sūrūr* 28a:10; *vıkt irişdi kim doğa ol gül'izār* 33a:13; *ger... basasın kadem -görüne 'ayne'l-yakīn* 10a:1) ekleri mevcuttur.

2. *dur-* fiilinin hem *durur*, hem de *dur* şekilleri vardır (*ol durur* 8b:5; *yoğdur* 8b:7; *olup durur* 30a:7; *olupdur* 9b:8).

3. Zarf- fiil (gerundium) şekillerinden *-u,-ũ* (*ağlayu* 40:6; *isteyũ* 19a:13; *ıcağ,icek* (*nicedeyin ben anı görmeyicek* 42b:10); *-ıncağ,incek* (*yakın olıncağ o bedrũñ doğması* 35a:4; *naql idincek* 57b:3); *-uban,-ũben* (*uykusından uyanuban ağladı* 16a:6; *devr idũben* 8b:13); *ubanı* (*ol yetimi alubanı gidelũm* 42a:6); *-ıcağaz,-icegez* (*gözlerinden akıcağaz yaş u dem* 63a:1; *hasta anuñ göricegez yüzini* 45a:6); *-ıncağaz* (*ölmelũ olıncağaz ol nevcivān* 16a:9).

4. İsim-fiil (participium) şekillerinden *-melû* (*ölmelü oluncağaz ol nevcivân* 16a: 9).
5. İsimden sıfat yapan *-cek* eki (*dâjenûn bir gökcek oğlı var idi* 46a: 10).
6. Edatlardan *bile* (67a: 7).
7. Eski isim ve fiillerden *kızlık* (44b: 7; 31b: 9); *sayrular* (31b: 5); *yavru kırl-* (34a: 2); *kuç-* (50a: 6) v. b. mevcuttur.